CONSTANTE ȘI VARIABILE ÎN MĂSURAREA EFICIENȚEI MECANISMELOR DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI

CONSTANTS AND VARIABLES IN MEASURING EFFICIENCY OF HUMAN RIGHTS PROTECTION MECHANISMS

CZU: 340.115:342.7 **DOI:**https://doi.org/10.59295/ssdoed2024.03

Rodica CIOBANU[1]

ABSTRACT. *This article introduces in a generalizing and argumentative form of the need for methodological consistency in the implementation of state legal policies in the field of human rights. The content of this article is based on research carried out in recent years, which has been oriented towards defining the means of ensuring the effectiveness of human rights protection mechanisms. The human rights are seen as a fundamental need and a benchmark for the degree to which people perceive their own human worth.*

Keywords: *human rights, legal mechanisms, methodology, methodological instruments, human needs*

REZUMAT. *În conținutul acestui articol se prezintă în formulă generalizantă și argumentativă necesitata consecvenței metodologice în implementarea politicilor juridice a statului în domeniul drepturilor omului. Generalizările, au fost elaborate în baza cercetărilor efectuate în ultimii ani, care au fost orientatea spre definirea pârghiilor de asigurare a eficienței mecanismelor de protecție a drepturilor omului. Drepturile omului, sunt considerate o necesitate fundamentală și un reper al gradului în care persoane își percepe propria sa valoare umană.*

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, mecanisme juridice, metodologie, instrumente metodologice, necesități umane*

Context

În contextul celor 75 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, societățile au avansat pe dimensiunea fortificării instrumentelor de protecție a drepturilor fundamentale. Totuși, necătând la faptul că avem o perioadă temporală extinsă și fructuoasă din punct de vedere a contribuțiilor comunității internaționale aduse pe margine acestui subiect, problematica drepturilor omului se menține și rămâne ca o constantă și o provocare continuă care necesită atenție sporită.

Pe parcursul anilor, problematica drepturilor omului a rămas în vizorul autorităților, cercetătorilor și al reprezentanților societății civile, dar și a fiecărei persoane care la un moment dat a trăit sentimentul încălcării drepturilor sale fundamentale. Perspectivele din care sunt tratate și revendicate drepturile omului par a fi, uneori, atât de diferite, incerte, complexe încât se crează impresia că suntem abia la

[1] Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, confertențiar universitar, rod.ciobanu@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6071-8178

începuturi și facem primii pași. În același timp, cu cât mai mult avansăm pe dimensiunea garanțiilor juridice tot mai mult înțelegem că prevederile normative pot arăta extrem de bine la nivelul politicilor, în conținutul prevederilor legale și a strategiilor etc., doar că asigurarea drepturilor omului depinde în mare măsură de conștientizarea valorii întrinseci a necesității de a depune eforturi conjugate și consolidate ale tuturor actorilor, de a acționa în unison pentru a nu permite, ca nici sub o formă, să fie încălcate drepturile fundamentale ale persoanei.

Perspectiva efortului consolidat și solidar de asigurare a drepturilor omului poate fi abordată în cheia eficienței mecanismelor existente prin utilizarea diverselor instrumente de masurare a gradului de protecție a drepturilor omului în diferite zone geografice, în diferite state. Se atestă multiple instrumente și mecanisme utilizate la nivel global, regional și național de evaluare a gradului de protecție a drepturilor omului.

Cu geneză diferită (dezvoltate de organizații internaționale, autorități naționale, ONG-uri, centre analitice), instrumentele existente ne ofera date care pot oferi informații cu privire la gradul de protecție a drepturilor omului. Instrumentele prin intermediul cărora sunt realizate evaluări cantitative și calitative și la care se face cel mai frecvent referință sunt: Declarațiile și Convențiile internaționale; Rapoarte ale organizațiilor internaționale (ONU, CoE ș.a.); Indicatorii și Bazele de Date (Freedom Freedom House Index, Human Rights Watch, Amnesty International și Human Freedom Index; Mecanisme de monitorizare a Drepturilor Omului; Rapoarte periodice ale statelor cu privire la progresele înregistrate; Indicii de Dezvoltare Umană (cum ar fi cel elaborat de PNUD).

Diversitatea instrumentelor, se prezintă ca sursă de bază pentru monitorizarea progreselor implementării politicilor publice pe subiectul drepturilor omului, cât și pentru a defini o perspectivă generalizantă cu privire la distincte și multiple modalități de evaluare și monitorizare practicilor și a realizărilor altor state. Fiind o platformă ce avantajează posibilitatea consultării și valorificării acestora în vederea realizării unor studii comprexensive ce atestă starea de fapt în contexte locale/naționale specifice și care inițiază dezbateri orietate spre formularea de soluții.

În general, traiectoria drepturilor omului în ultimii ani a fost una incertă mai degrabă, marcată de regrese, decât de progrese. Acest fapt a fost generat de mai multe provocări ale timpului, pentru care umanitatea nu a fost pregătită.

Din perspectiva observatorului, preocuparea pentru drepturile omului, nu este doar una înserată local, ori național, ci una care per ansamblu se pune în centrul atenției într-o lume bulversată de crize și conflice, într-o lume tot mai globalizată și tehnologizată. În unele situații problemele sunt comune, în altele sunt specifice statelor și capacității acestora de a decide cu privire la acțiunile și preferințele pentru a progresa la capitolul democrație, stat de drept, drepturi și libertăți. Spre exemplu, în context European situația cu privire la respectarea drepturilor omului este distinctă de la o țară la alta, subiectul fiind la ordinea zilei, prezent și deschis dezbaterilor pe

agenda Uniunii Europene, cu accent pe necesitatea eforturilor continui ale Consiliului Europei. Și aceasta nu pentru că nu există instrumente juridice suficiente pentru a asigura protecția drepturilor fundamentale, dar mai degrabă din considerentul unor fenomene și procese ce se atestă în întreaga lume, ce schimbă viziunile obișnuite și modalitatea în care se apreciază necesitatea fortificării eforturilor comunității internaționale de a asigura protecția drepturilor omului.

Statele UE sunt marcate de probleme cu privire la fluxurile de migranți și drepturile acestora, în unele zone ale UE se înregistrează creșterea discriminării și extremismului; odată cu implementarea restricțiilor în situații de urgență au fost sesizate probleme cu privire la respectarea drepturilor civile și a principiilor statului de drept; în contextul dezvoltării masive a tehnologiilor informaționale, a politicilor centrate pe digitizare, se pune nu doar problematica protecției datelor, dar și cea a dreptului la viață privată etc.

Ce avem și cu ce putem contribui la îmbunătățirea mecanismelor de protecție a drepturilor omului?

„Nu întreba niciodată medicul ce ar trebui să faci.
Întreabă-l ce ar face dacă ar fi în locul tău.
Ai fi surprins de diferență ...”.
N. Taleb

Pentru Republica Moldova practic se mențin aceleași probleme pe care le are și cu care se confruntă întreaga umanitate, dar și cele care s-au perindat în timp și au devenit constante pentru spațiul local. Printre problemele importante nesoluționate încă și cu imact direct asupra situației generale cu privire la protecția drepturilor omului, este: - corupția, care afectează care afectează în mod constant eficiența sistemului judecătoresc și a instituțiilor publice, fapt ce are impact direct asupra drepturilor persoanelor (cetățenilor țării), eforturile de asigurare a eficienței și independenței sistemului judecătoresc, care încă nu au dat roade și împiedică progresele așteptate la capitolul proces echitabil, acces la justiție, etc.; - lipsa de eficiență a mecanismelor de protecție a copiilor, fapt confirmat de multiplele abuzuri asupra minorilor înregistrate în ultima perioadă, chiar dacă autorități, organizații internaționale și societatea civilă depun eforturi substanțiale în acest sens; - problematica migrației, care a marcat țara în perioada de după independență, dar și problema refugiaților, ca rezultat al războiului din Ucraina etc. Toate aceste momente indică cu necesitate caracterul imperios al atenției continui și permanente care trebuie alocată evoluțiilor cu privire la drepturile omului și să se ia în considerare multiplele perspective de evaluare, pentru a obține o imagine comprehensivă a situației de moment, dar și pentru a putea înainta propuneri de intervenție pentru îmbunătățirea stării de lucruri, ori cel puțin pentru a nu permite degradarea.

În această perspectivă, cel de-al treilea document de politici publice (PNADO), aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr.89/2018 [1], care urmărea realizarea și promovarea drepturilor omului în Republica Moldova, conține 16 domenii de intervenție, unul fiind cel care se referă la armonizarea cadrului normativ la standarde internaționale. Potrivit *Raportul de evaluare a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru 2018-2022* [2] „PNADO este un document mai complex și mai amplu în comparație cu Planurile anterioare, și este primul plan bazat, prioritar pe recomandările internaționale adresate Republicii Moldova în cadrul mecanismului Evaluării Universale Periodice și al comitetelor în baza tratatelor ONU în domeniul drepturilor omului. Totodată, PNADO a fost primul document de politici axat pe Abordarea Bazată pe Drepturile Omului (ABDO)". Același raport menționează progrese semnificative la anumite compartimente, precum *Egalitatea de gen și violența în familie*; *Drepturile copilului,* dar și stagnare, ori progrese modeste la altele, precum: *sistemul național de justiție, dreptul la sănătate, transparențnața și accesul la informație* ș.a. De asemeni, se menționează gradul diferit de angajament instituțional (ministere, autorități publice) pentru implementare PNADO, dat fiind faptul că unele dintre acestea au depus eforturi semnificative, pe când altele nu prea. Astfel, dacă în acest caz vorbim despre impactul final al acestui document gradul în care acest document a reușită să aducă după sine schimbări semnificative al percepției cetățenilor cu referire la drepturi și libertăți. Din conținutul raportului desprindem că un aspect problematic a fost ***nivelul slab de coordonare***, ceea ce determina într-un final că acest document de politici să fie unul mai degrabă sectorial și nu de bază pentru activitatea instituțiilor și autorităților publice.

Suplimentar, în același context, facem referință la cercetările realizate în cadrul proiectului *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*, prin care în cadrul mai multor publicații științifice, studii, au fost scoase în evidență probleme similare celor care se regăsesc în *Raportul* menționat supra. Conținutul cercetărilor relevă aspecte distincte care contribuie la fortificarea eforturilor pentru a defini probleme sectoriale ce nu permit realizarea obiectivelor strategice și a progreselor constante pe care și le-a propus Republica Moldova.

Evaluările realizate pe parcursul ultimilor ani, analiza procesele care în mod direct au influențat discuțiile publice, dar și cele din culise cu privire la aspirațiile Republicii Moldova și standardele actuale necesare a fi întrunite, au evidențiat conjuncturi favorabile pentru a realiza o democratizare veritabilă a societății moldovenești, dar și impedimente ce au fost in-imaginabile că ar putea să marcheze atât de mult intențiile de reformare, dezvoltare și ajustare la cele mai bune practici existente în spațiul european. În conținutul lucrării *Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice [in] existente* [3] se pun în discuție probleme ale tranziției și rolul definitoriu al eficienței mecanismelor de asigurare a drepturilor omului. Accentuându-se că tot mai mult aprofundată, criza dreptului, manifestată în diferse formule,

necesită a fi privită ca un impediment în calea asigurării drepturilor omului, dar și ca un instrument de revizuire și intervenție.

În ultimii ani (perioada pandemiei, a conflictelor și a războaielor) tot mai mult ne-am obișnuit să folosim termenul criză asociat cu cel de reziliență, prin care ne referim la capacități ale oamenilor și a societăților să facă față, să reziste la șocuri și stres etc. Dar iată că dacă ne gândim bine, este oare suficient să fim reziliențI ori este necesar mult mai mult? Se justifică mult mai mult susținerea opiniei expuse de N. Taleb [4] care acentuiază diferențe semnificative de înțelegere și indică că rezilientul rezistă șocurilor încercând să ramănă la fel, pe cât antifragilitatea depășește aceast înțeles, antifragilitatea depășește resistența, fiind un exercițiu de autodepășire pentru a deveni mai buni. Dacă ne raportăm opiniilor susținute de către Nassim Nicholas Taleb [4], care argumentează că crizele pot acționa ca un mijloc de dezvoltare pentru societate, dar și aduce stagnare ori regres, atunci în condițiile în care se realizează analiza crizei dreptului este cazul să se ia în considerare anumite idei cu privire la antajele cu care pot veni crizele. În această ordine de idei facem referință și la reflecțiile unor autori pe marginea „teoriei antifragile". F. Roșoga menționează că Taleb critică sistemele care „se îndreaptă spre fragilitate prin suprareglementare, centralizare excesivă și dependență de predicții de neîncredere **...** (dar)... într-o lume plină de incertitudine și schimbări rapide, abilitatea de a fi antifragil este mai valoroasă decât pura predictibilitate sau stabilitate" [5].

Conform teoriei „antifragilității" societățile capabile de a beneficia de șocuri, dezordine și crize devin mai puternice, mai eficiente și mai rezistente în condiții de presiune ori incertitudine. Prin consecință, criza este identificată cu procesul de selecție naturală, contribuind la eliminarea fragilității, ineficienței și generând adaptabilitate mai înaltă. În această perspectivă benefică, crizele sunt privite ca oportunități de învățare, de îmbunătățire și de efort de identificare a soluțiilor inovative pentru problemele existente. Pe lângă explicații și argumente care pot fi identificate, formulate de către autorul menționat, cea mai importantă ideie adaptabilă contextului subiectului abordat în acest articol, pe care o desprindem este cea care se referă la capacitatea societăților de a răspunde crizelor, astfel încât acestea să stimuleze dezvoltarea și să contribuie la îmbunătățirea situației existente.

Revenind la monografia *Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice [in] existente* prin incursiunile făcute atât în plan istoric-evolutiv, cât și încadrat în actualitate, prin identificarea unor probleme specifice contextului național, orientează cititorul spre adoptarea atitudinii pozitive cu privire la consecințele crizei dreptului, privite în calitate de act de cunoaștere și autodepășire, de capacitate de definire a pașilor importanți, necesari a fi urmați pentru devansarea crizei. Ideia fundamentală fiind cea care sugerează că depășirea crizei trebuie să fie realizată în cheia „teoriei antifragile" pentru ca să fim angajați într-un proces constant de creare a unor instituții mai puternice cu angajați mai responsabili, a unui cadru normativ mai eficient etc. adică să avem o îmbunătățire a situației pe toate palierele activității

socio-juridice. Or, așa cum sugerează și altă lucrare [6] doar prin consensul dintre prioritățile instituționale, necesitățile și obiectivele individuale poate fi îmbunătățită starea lucrurilor în diverse domenii, inclusiv în cel al drepturilor omului.

Avantajarea instrumentariului metodologic de evaluare.

Pe de o parte, marcate de un înalt grad de complexitate, pe de altă parte de unul de înaltă sensibilitate, drepturile omului circumscriu interese științifice orientate spre identificarea variabilelor și constantelor necesare a fi în vizorul autorităților și a instituțiilor pentru a nu periclita încrederea cetățenilor statelor în valoarea și importanța dreptului și a capacității acestuia de a fi garant al respectării drepturilor și libertăților fundamentale.

În această conjunctură de analiză a evenimentelor, faptelor, factorilor etc, cercetările au impulsionat și avantajat dezvoltarea unor metodologii specifice arealului problematic definit de programul de realizare a proiectului *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*. Există instrumente metodologice consacrate, există metodologii tradiționale recunoscute, fiind setate pe probleme specifice, având prevăzuți cu exactitate pașii necesari a fi urmați pentru a parcurge traseul de la problemă la soluții. Recunoscut este și faptul că este adesea necesară adaptarea instrumentariului metodologic unor contexte specifice, fapt ce înaintează cerința flexibilității acesteia. Făcând abstracție de modalitatea în care este valorificată o metodologie, vom insista doar pe importanța instrumentelor metodologice și a avantajelor pe care acestea ar putea să le aducă după sine, fiind implementate consecvent și urmărind obiectivitatea. Pentru început, identificarea unei metodologii adecvate devine vitală pentru realizarea analizei pertinente a problemei și a exactității rezultatului obținut. Ca urmare, instrumentele metodologice în această privință, vor aduce și rezultate și avantaje.

Existența și valorificarea instrementelor metodologice pe dimensiunea drepturile omului, vin cu mai multe avantaje, dintre care cel mai important este cel care se manifestă odată cu implementarea, contribuind și insistând asupra promovării și apărării drepturilor indivizilor. În această privință dacă ne orientăm spre contribuții de bază ale instrumentelor metodologice, atunci acestea ar putea fi setate pe:

- o mai bună și mai eficientă ***monitorizare a respectării drepturilor omului,*** oferind un grad sporit de obiectivitate în determinarea progreselor ori regreselor;
- o mai bună ***identificare a dificiențelor și problemelor*** specifice, care necesită atenție și intervenție imediată;
- o ***definire exactă a necesităților de modificare/ajustare a legislației***, servind în calitate de argument justificativ pentru necesitatea îmbunătățirilor legislative, sau pentru conformarea prevederilor naționale la standardele internaționale privind drepturile omului;
- piste de ***reformare a instituțiilor și de creștere a responsabilității*** cu privire la respectarea drepturilor omului, cu accent pe încurajarea procesului de transparentizare a acțiunilor /inacțiunilor privind asigurarea drepturilor omului;

- repere pentru ***conștientizarea și educarea drepturilor omului***. Or, procesul de evaluare și comunicare a rezultatelor va contribui atât la creștrea conștientizării sitauției de fapt, cât și la creșterea importanței activităților centrate pe educarea culturii drepturilor omului, contribuind la consolidatrea societății prin promovarea respectului pentru drepturile omului. Astfel, existența instrumentelor metodologice de evaluare și implementare a acestora se prezintă ca esențiale pentru o societate responsabilă și echitabilă în care drepturile omului sunt promovate și respectate.

Ce generează necesitatea unei metodologii?

La moment, autorităţile moldoveneşti sunt angajate într-un efort major de realizare a unor transformări semnificative la nivel de guvernare, orientate spre modernizarea instituțiilor sale, ajustarea la standarde de eficiență și performanță instituțională și individuală, prin care se urmărește nu doar facilitarea procesului de aderare la UE, dar și consolidarea eforturilor în vederea soluționării problemelor cetățenilor. Cu toate acestea, se constată un proces anevoios, cu prezența unor factori de rezistență și cu grad de încredere al cetățenilor în realizarea cu succes a obiectivelor trasate în descreștere, ceea ce face ca procesul să fie și mai lent.

Argumentele relevate ridică probleme de conceptualizare ştiinţifică a impedimentelor reale cu care se confruntă cetățeanul și statul în vederea estimării acțiunilor necesare pentru dezvoltarea Republicii Moldova și alinierea la standarde europene de propecție eficientă a drepturilor persoanei. Voința politică și reformele inițiate de guvernare nu pot garanta implementarea rapidă în practică a modelelor eficiente existente în alte state și un rezultat imediat.

În acest sens, sunt necesare atât instituții cu capacități și potențial uman competent și responsabil, cît și mecanisme funcționale capabile de a asigura continuitatea reformelor și tranziția spre o societate bine guvernată, în care drepturile și libertățile sunt protejate. Astfel, se constată, caracterul imperios al metodologiilor de cercetare și evaluare, ce oferă nu doar perspective de analiză argumentate și justificate asupra priorităților naționale, dar și instrumente adecvate și eficiente de evaluare, aplicabile în vederea identificării, definirii, formulării de soluții integrate pentru creșterea eficienței instituționale și profesionale în cheia protecției drepturilor omului.

În consonanță cu acest reper științific, s-a determinat și o configurație ce avantajează progresele pe dimensiunea eficienței mecanismelor de protecție a drepturilor omului. Lucrarea *Conjuncția instituțional-individual în asigurarea eficienței guvernării și protecției drepturilor omului* [6] accentuiază constante și fluctuații de context ce plasează în raporturi de dependență subiecte sensibile cu care se confruntă persoane și societăți. Compartimentele acestei lucrări prezintă o perspectivă conjugată dintre individual și instituționalul, în definirea procesului de realizare a transformărilor pozitive în contextul tendinței de aderare la standarde europene de protecție a drepturilor omului și de realizare a guvernării în conformitate cu principiile de bună guvernare, atât de necesare pentru Republica Moldova, marcată de provocări, conflicte, crize. „Calitatea factorului uman, nu numai în ceea ce privește

personalul unor instituții publice, dar și al societății în general și al fiecărui individ în parte, rămâne să fie un catalizator relevant în ceea ce se referă la depistarea cauzelor crizei, ca punct de plecare pentru găsirea soluțiilor viabile în depășirea dificultăților." [6, p.238]

În acest context, ***concluzionăm*** că sunt necesare a fi elaborate instrumente teoretico-metodologice ce răspund provocărilor majore la care sunt expuse societățile, statele, dreptul și persoana și reflectă perspective reale de a oferi soluții de tip integrat problemelor menționate *supra*.

Raportate acestei realități, argumentul justificativ de bază, se referă la capacitatea de intervenție mult mai eficientă și rapidă prin eforturile consoludate și ***integrate orientate spre depășirea entropiei sociale***, a rezistenței de sistem și a realizării voinței colective de implementare în practica instituțională a soluțiilor, orientate spre consolidarea societății și asigurarea tranziției spre o bună guvernare și protecție eficientă a drepturilor omului în Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Hotărîrea nr.89 din 24.05.2018 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro
2. Raport de evaluare a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru 2018-2022. Disponibil. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_de_evaluare_pnado_2018-2022.pdf
3. Arama E., Guceac I., Ciobanu R., Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice în existente. Chișinău, 2023
4. Taleb N.N. Antifragil, Cev avem de castigat de pe urma dezordinii. București: Editura Curtea Veche Publishing. 2019.
5. Roșoga F. Rezumat la cartea Antifragil de Nassim N. Taleb. Disponibil: https://florinrosoga.ro/book/antifragil-de-nassim-nicholas-taleb/
6. Ciobanu R. et all. Conjuncția instituțional-individual în asigurarea eficienței guvernării și protecției drepturilor omului. Chișinău: Cartea Juridică, 2023.